

KRÍŽOVÁ CESTA S KALVÁRIOU V HLINÍKU NAD HRONOM JE KRÁSNA

Cestu začneme pri nevšednej kaplnke, ktorá je schovaná v lesoch na okraji Žiaru nad Hronom. Pokračujeme cez Ladomerskú Viesku do Horných Opatoviec. Dnes ich je už ťažko nájsť na mapách, pretože z dediny zostal len kostol bez farníkov. V Hliníku nad Hronom vystúpime krížovou cestou ku kalvárii a nakoniec zjídeme na kraj sveta – do osady Záhorčie, kde stojí utešený malý kostolík.

Erb Žiaru nad Hronom vychádza z pôvodného názvu mesta Svätý Kríž nad Hronom.

Kaplnka, ktorú hľadáme v ŽIARI NAD HRONOM, nájdeme východne od Žiaru, v lesoch pod Šibeničným vrchom powyše starej kremnickej cesty. Kaplnku Navštívenia Panny Márie postavili v rokoch 1709 – 1711 z iniciatívy svätokrížskeho farára Františka Hajnoviča. Údajne ju dal vybudovať z vďaky, že sa vrátil z kuruckého zajatia v Haliči. Pravdepodobnejšia je iná legenda, podľa ktorej bola v tomto regióne v rokoch 1709 a 1710 rozšírená morová epidémia. Z vďačnosti za to, že sa epidémia vyhla Svätému Krížu (Žiaru nad Hronom), vybudoval farár Hajnovič túto kaplnku. Najväzácnejšou pamiatkou v nej bola drevená soška Madony s Ježiškom, vysoká asi 120 cm. Vznik sošky sa datuje do rokov 1425 – 1430, čo ju radí medzi najstaršie gotické madony na Slovensku. Od roku 1971 ju možno obdivovať v zbierkach Slovenskej národnej galérie v Bratislave.

Kaplnka Navštívenia Panny Márie pod Šibeničným vrchom v Žiari nad Hronom

Prvý objekt, ktorý si návštevník LADOMERSKEJ VIESKY všimne už z diaľky, je mohutná a vysoká renesančná veža kostola. Pôvodne stál na mieste dnešného chrámu stredoveký kostolík z 13. storočia. Zsvätý bol Všetkým svätým. Začiatkom 20. storočia, aj napriek viacerým prestavbám, kostol už nestačil pojať rastúci počet veriacich. V rokoch 1927 až 1928 ho celý prestavali, a tak vznikol nový súčasný kostol. Z pôvodného chrámu sa zachovala len svätyňa, ktorá sa zmenila na bočnú kaplnku terajšieho chrámu, a renesančná veža, ktorú pri prestavbe nadstavali. Nový kostol zasvätili Kristovi Kráľovi.

Neoslohový kostol v Ladomerskej Vieske s renesančnou vežou

Kaplnka Najsvätejšej Trojice z roku 1703 a mariánsky stĺp na námestí v Ladomerskej Vieske

HORNÉ OPATOVCE sa spomínajú už v roku 1075, keď patrili opátstvu v Hronskom Beňadiku. Zachoval sa prvý názov obce *terra Apáthy de Grana* pochádzajúci z roku 1253. Pôvodný gotický kostol z 15. storočia napriek opakovaným úpravám už kapacitne nestačil, a tak si veriaci v rokoch 1910 – 1911 postavili nový kostol. Zo starého zostala len veža z roku 1777. Chrám zasvätili svätému Vavrincovi, diakonovi a mučeníkovi. Tragédia obce Horné Opatovce sa začala v roku 1953 výstavbou hlinikárne v jej bezprostrednom okolí. Splodiny z výroby hliníka zahubili najprv včely, potom začal hynúť dobytok, usychať stromy a chorľaveli obyvatelia. Čierny popol prikryl dedinu, padal na ľudí aj na prírodu. V roku 1960 rozhodla vláda republiky o likvidácii obce a v roku 1969 vyškrtli Horné Opatovce z mapy Slovenska. Exodus 1 380 obyvateľov do rôznych končín vtedajšej ČSSR trval 10 rokov. Z celých Horných Opatoviec zostal iba Kostol svätého Vavrinca, ktorý dnes leží neďaleko skládky pevného odpadu. Napriek tomu sa stal ako maják zjednocujúcim prvkom Opatovčanov, ktorí sa pri rôznych príležitostiach pri ňom schádzajú. Ich túžba zachovať pre potomkov najcennejšiu pamiatku na ich obec viedla v roku 2000 ku konzervácii stavby. Plánujú aj celkovú opravu chrámu a jeho využívanie, aby zatiaľ posledné zvonenie na veži 1. januára 1993 pri vyhlásení Slovenskej republiky nebolo posledným zvonením v dejinách kostola. Zatiaľ im namiesto funkčného kostola zostávajú len slová hornoopatovskej hymny:

*Zaľt túžba ponad vody, hory,
tam, kde krásna zem našich otcov leží, ...
... aby sme v tomto chráme vždy vo svornosti
pokoj duše všetci naši.*

Neorománska fasáda Kostola svätého Vavrinca v Horných Opatovciach

Názov obce HLINÍK NAD HRONOM nesúvisí s blízkym závozom na výrobu hliníka, ale je to starobylé meno, ktoré má pôvod v hlinitej pôde celého chotára. Obec sa prvý raz spomína v roku 1075 v zakladacej listine opátstva v Hronskom Beňadiku. Obyvatelia sa preslávili viac ako 600-ročnou tradíciou výroby mlynských kameňov. Boli natoľko žiadané, že sa v 18. storočí pre potvrdenie originality označovali zvláštnym pečatidlom kráľovskej koruny Márie Terézie.

Pred kostolom v Hliníku nad Hronom stojí od roku 1768 súsošie Golgoty.

Málo známa, ale veľmi pekná kalvária spolu s križovou cestou sa rozprestiera za cintorínom na vrchu Zmina. Organizátorom výstavby kalvárie bol miestny farár Augustín Bogisich. Celý komplex vznikol v rokoch 1901 – 1908. Prvou stavbou bola Kaplnka svätého Kríža a skupina Ukrižovania. Na kamenných križoch sú kovové korpusy Krista a lotrov, prinesené z Tirolska. Kaplnky postavili v troch radoch, v pravom a strednom je 14 zastavení križovej cesty, v ľavom rade je šesť kaplniek s obrazmi z mariánskeho cyklu. V kaplnkách sú maľby na plechoch, ktoré maľovali vo Viedni na základe predlohy maliara Josepha von Führicha.

Neogotická Kaplnka svätého Kríža je súčasťou kalvárie v Hliníku nad Hronom.

Severovýchodne od Žarnovice za Hronom leží malá osada ZÁHORČIE. Administratívne patrí do obce Bzenica. Do Záhorčia vedie cesta len tam a späť, nie ďalej. Stojí to však za návštevu. Na malom svahu uprostred lúčky sa nachádza od roku 1850 podmaňujúco pôvabná kaplnka zasvätená Panne Márii. Na spočítanie sediacych osadníkov v kaplnke postačia prsty na oboch rukách. Domáci by vám však povedali, že fyzická blízkosť k Panenke Márii daná rozmermi kaplnky len znásobuje pevnosť duševného spojenia s ňou.

Kaplnka Panny Márie v osade Záhorčie

GEOGRAFICKÝ STRED EURÓPY

Cestu do stredú Európy pri Kremnických Baniach začneme v Hájnikoch, ktoré sú dnes súčasťou kúpeľného mesta Sliač. Z juhu obídeme Kremnické vrchy a vydáme sa na sever do Kremnice.

HÁJNIKY vznikli niekedy v prvej polovici 13. storočia ako osada hájnikov zvolenských kráľovských lesov. Vyjadruje to aj najstarší známy názov *Villa Custodum silvarum* z roku 1250. V 14. storočí boli Hájniky poddanskou obcou Zvolenského panstva. Od roku 1263 tu stojí ranogotický kostol zasvätený svätému Mikulášovi. V 15. storočí ho prestavali. Pri kostole je murovaná zvonica zo 17. storočia, v ktorej sa nachádza jeden z najťažších zvonov na Slovensku. Zvon Mikuláš z roku 1512 váži 5,1 tony. Podľa cirkevných údajov je zvon o 200 rokov starší. Údajne ho dal zhotoviť prvý známy hájnický farár Christofor v roku 1313, čo potvrdzuje nápis na zvone. Ak by to bola pravda, bol by to najstarší zvon na Slovensku. Počas tureckých vojen bol kostol vážne poškodený, a to napriek tomu, že ho chránila priekopa a múr. V roku 1627 Turci odviekli dva zvony, ale najťažší zvon Mikuláš sa im nepodarilo zvesiť zo zvonice. V areáli kostola je pochovaný veľký národovec, katolícky farár Štefan Záhorský, ktorý v Hájnikoch zomrel v roku 1863. Bol profesorom cirkevnej histórie a kanonického práva v teologickom seminári v Banskej Bystrici. Ako blízky spolupracovník Štefana Moyzesa stál pri vzniku Matice Slovenskej. Častým hosťom na fare v Hájnikoch bol jeho priateľ Andrej Sládkovič, chodievala za ním aj Božena Nemcová počas svojho pobytu v kúpeľoch. V Hájnikoch sa zastavil aj maďarský spisovateľ Imre Madách a rakúsky dramatik Franz Grillparzer. Rozlúčkovú reč nad hrobom Záhorského predniesol Andrej Sládkovič a ukončil ju krásnym veršom:

*„Hľadá srdce, oko hľadá – lež darmo ho hľadá.
Slnko naše zašlo tam, kde slnko nezapadá...“*

Ranogotický kostol v Hájnikoch z roku 1263

Kostol svätého Michala archanjela v Budči

Na južnom úpätí Kremnických vrchov sa nachádza väčšia obec BUDČA, písomne doložená do roku 1225 pod názvom *Bucha*. Pôvodní obyvatelia boli slobodníci, čo znamená, že mali niektoré privilégia obyvateľov slobodných miest. Lenže už od 14. storočia bola Budča poddanskou obcou panstva Dobrá Niva.

Gotický kostol stál v obci už v roku 1239. Dala ho postaviť kráľovná Beatrica, vdova po kráľovi Ondrejovi II. Zachovala sa z neho len svätyňa, ku ktorej v 14. storočí pristavali kostolnú loď. Kostol zasvätili svätému Michalovi Archanjelovi. Počas reformácie patrilo evanjelikom, a to až do roku 1709. Neogotický hlavný oltár s obrazom svätého Michala Archanjela namaloval Jozef Božetech Klemens.

Z Budče odbočíme smerom na Železnú Breznicu. Prechádzame TUROVOU. Vidíme menší dedinský kostol, vysvätený v roku 1938. Takýchto bežných kostolov sú u nás stovky. Tento je však niečím výnimočný. V roku 1937 tu mal svoju prímičnú omšu Ján Futák, rodák z Turovej. Slúžil ju na poľnom oltári na mieste budúceho kostola a požehnal jeho základný kameň. Kňaz Ján Futák nebol hocikto. V odborných kruhoch je známy ako zakladateľ modernej slovenskej botaniky. Futák vyštudoval teológiu spolu s prírodnými vedami v Štrasburgu. Po vysvätení kostola odišiel pracovať ako duchovný slovenských vysťahovalcov vo Francúzsku. Vrátil sa v roku 1940 a od tých čias sa venoval už len botanike. Prešiel pracoviskami Prírodovedeckej fakulty, Slovenského ústavu pamiatkovej starostlivosti a ochrany prírody a Slovenskej akadémie vied. Od roku 1967 bol hosťujúcim profesorom univerzity v Štrasburgu. Bol to autor mnohých publikácií, knižných prác, historik, popularizátor botaniky a nositeľ viacerých vyznamenaní.

Kostol Sedembolestnej Panny Márie v Turovej

Barokové božie muky pri okraji Železnej Breznice

Barokovo-klasicistická Kaplnka svätej Anny z roku 1755 v osade Huta

Pri okraji ŽELEZNEJ BREZNICE povyše cintorína obchádzame božie muky. Postavili ich v roku 1715 v barokovom slohu. Železná Breznica bola už od 15. storočia známa svojimi baňami na železnú rudu. Asi dva kilometre za obcou leží osada HUTA. Z názvu vyplýva, že sa tu nachádzala huta na spracovanie rudy. Keď zanikli bane v Breznici, v hute sa spracovávali rudné koncentráty dovážané z Banskej Štiavnice. Kaplnku svätej Anny dala postaviť Mária Terézia pre pracovníkov v banškom a v hutníckom priemysle. Je to jednoloďová stavba so vstavanou drevenou zvonnicou s prvkami ľudového staviteľstva. Každú sobotu sa v nej slúži svätá omša a na sviatok Anny sa tu koná odpustová slávnosť.

Pri Hronskej Dúbrave sa vraciame do údolia Hrona a zastavujeme sa hneď v susednej TRNAVEJ HORE. Hneď pri vstupe do obce si všimneme jednodôvový kostolík s malou vežičkou. Chýba mu stredoveká goticko-renesančná minulosť. V roku 1775 mu stavitelia dali neskorobarokovú fasádu v jednoduchom vidieckom štýle. V kostole zasvätenom svätému Jánovi Nepomuckému sa tento svätec nachádza aj na obraze hlavného oltára. Po bokoch má plastiky svätých Cyrila a Metoda.

*V erbe Trnavej Hory
objíma klačiaci anjel
zlatý latinský kríž.*

Kostol svätého Jána Nepomuckého v Trnavej Hore

*Kaplnka svätého Jána Nepomuckého z roku 1700
v Jastrabej*

Postupujeme cez JASTRABÚ do Kremnice. V Jastrabej sa na chvíľu pristavíme pri dvoch kaplnkách. Hneď na začiatku dediny z južnej strany sa nachádza pri ceste baroková kaplnka z konca 18. storočia. V severnej časti obce na vyvýšenom kamennom múriku pri ceste stojí Kaplnka svätého Jána Nepomuckého z roku 1700. Neskôr ju zastrešili drevenou ihlanovitou konštrukciou.

Baroková prícestná kaplnka na južnom konci Jastrabej

Dominantným monumentom historického námestia v KREMNICI je morový stĺp so súsoším Najsvätejšej Trojice. V roku 1710 postihla mesto morová epidémia. O rok neskôr postavili na námestí jednoduchý morový stĺp. V roku 1761 ho rozobrali a premiestnili do neďalekej Hornej Vsi, kde stojí dodnes. Mestská rada sa v roku 1765 rozhodla, že na jeho miesto postaví honosnejší morový stĺp, ktorý by zodpovedal bohatstvu a dôležitosti tohto banského mesta. Prácou poverili sochára Dionýza Ignáca Stanetiho, ktorý predložil mestskej rade výtvorný návrh s celkovým rozpočtom 22 850 zlatých. Vzhľadom na zložitosť diela sa zúčastnil prác aj viedenský sochár Martin Vögerle. Práce sa z rôznych príčin preťahovali. Ani Staneti, ani Vögerle sa konečného výsledku nedožili a stĺp dokončovali ich spolupracovníci. V roku 1771 bol morový stĺp hotový a o rok neskôr ho vysvätili. Okrem súsošia Najsvätejšej Trojice je súčasťou diela množstvo sôch svätcov. Sú tam ochrancovia proti moru, mučeníci, pomocníci baníkov, anjeli a veľa reliéfov s náboženskou a s morovou tematikou.

V erbe Kremnice je polámané koleso atribútom svätej Katari-ny Alexandrijskej, písmeno C je skratka názvu Cremnitz.

Neskorobarokový morový stĺp so súsoším Najsvätejšej Trojice z rokov 1765 – 1772 v Kremnici